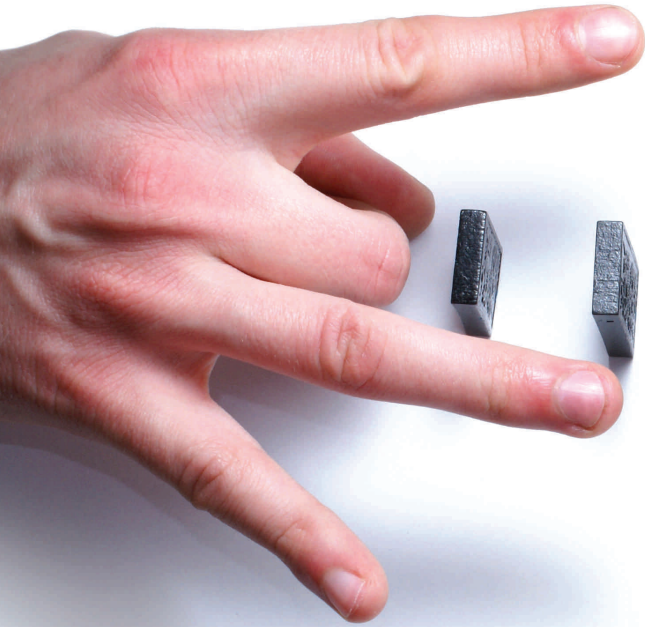

ARAP BAHARI'NIN GELECEĞİ: İSLAMCILIK MI, LAİKLİK Mİ?

Öğr. Gör. Dr. H. Akın ÜNVER

Khas öğretim üyesi

Aralık 2010 ile başlayıp domino etkisi şeklinde yayılan Arap isyanlarının, umutlu bir beklentiden daha gerçekçi bir temkinlilik halini aldığı şu günlerde Türkiye, hala farklı sebeplerle Arap Baharı sonrası dönem için bir nirengi noktası teşkil etmektedir.

Konuyla ilgili kapsamlı YouGov araştırmasının verilerine göre Araplar'ın yüzde 57'si Türkiye'yi kültürel olarak yakın gördükleri için, yüzde 56'sı 'Türkiye'nin son yıllarda kazandığı prestij' sebebi ile, yüzde 49'u da laik bir sistem içerisinde başarılı olabilen dindar parti örneği üzerinden AKP'yi örnek göstermiştir. 1918 sonrasında koloniyal dönemde, önce İngiliz ve Fransız himayesini kırabilmek için Türk bağımsızlık mücadelesini modellemeye çalışan Arap ülkeleri, neredeyse 100 sene sonra yine ve yeni bir Türk modeli tartışmasının içindedir.

1916 Büyük Arap İsyanı'nın resmî anlatısı, dört asır süren Osmanlı hakimiyetine karşı duyulan hoşnutsuzluğun dışavurumu ve Osmanlı-Türk himayesini atabilmek için Birleşik Krallık gibi 'dış' bir kuvvet ile birlikte ittifaka girecek kadar Osmanlı idaresinden duyulan memnuniyetsizliktir. Bir dış himayeyi def etmek için başka bir dış himayeye bağımlı bir şekilde hareket etmek, Arapların 1. Dünya Savaşı sonunda Paris Barış Görüşmeleri'nden elinin neden boş döndüğünün bir açıklamasıdır. Bunun tam zıttı olarak da dış himayeye bağımlı olmaksızın kendi egemenlik mücadelesini kendi vermiş bir ülke olarak da Türkiye'nin, kendi barış koşullarını empoze edip, Lozan Antlaşması'nda masayı tersine çevirmesi bu noktada Türkiye'nin 1. Dünya Savaşı'ndan Ortadoğu coğrafyasında tam egemen çıkabilen tek ülke olmasının da açıklamasıdır.

Türkiye açısından 1923-46 arasındaki otoriter-modernleşme süreci, tam bağımsızlık ve egemenlik bağlamında düşünüldüğünde, neden Arap ülkelerinde (Lübnan istisnası dışında) hiçbir zaman tam demokratik sistemlerin kurulamadığının örneklerinden biri olarak gösterilebilir. Güvenliklerini ve egemenliklerini himaye altında devam ettiren Arap ülkeleri, Türkiye'nin dönüştürücü 23 yılının bir muadilini hiçbir zaman yaşamamış, bu sebeple de meşruiyetin tesis edilemediği siyasal sistemlerde diktatoryel-modernist bir oligarşi ile gelenekçi kitleler arasında daima bir çatışma ve gerilim olmuştur. Dış istihbarat faaliyeti yerine kendi vatandaşlarını takip etme üzerine kurulu Muhaberat sistemi bu gerilimin bir uzantısıdır.

Türk erken Cumhuriyet otoriterliği ise, meşruiyet temeli olmayan Ortadoğu ülkelerinin aksine Avrupa meşrutî otoriterliği yolundan gitmiştir. Geçici dönüştürücü otoriter süreçleri Türkiye, 1923-46 arasında diğer imparatorluk-sonrası Avrupa ülkeleri ile birlikte tamamlayıp, 1946'da çok partili sisteme geçmesine rağmen,

Ortadoğu'da otoriterlik, ancak bu tarihten sonra başlamış, Türk modelinin tersine, kalıcı bir boyut kazanmıştır. Türkiye'deki üç darbe de Soğuk Savaş konjonktürü içerisindeki iç güvenlik kaygıları bağlamında analiz edildiğinde (son derece olumsuz durumlar olmakla birlikte) İspanya, Portekiz gibi Avrupa ülkeleri ile paralel devam etmiş, Arap diktatörlükleri gibi kalıcı bir askeri yönetime yol açmamıştır.

Arap Baharı, en sonunda 1950'lerden beri süregelen post-koloniyal diktatörlüklerin sonunu getirecek, 1916 Haşimî İsyanı'nın hâlâ Ortadoğu'da gezen hayaletlerini kovabilecek, Arap ülkelerini tam bağımsız ve meşrutî hale getirebilecek bir hareket olarak tanımlanabilir -her ne kadar bu tanım ileri ölçekli, gözlemden ziyade umut içeren bir ifade olsa bile-. Bu hareketlerin özellikle siyasal-İslamcı varyantları, (Mısır'daki Müslüman Kardeşler veya Tunus'daki Nahda Hareketi gibi) Türkiye'de Adalet ve Kalkınma Partisi'ni (AKP) bir model olarak aldıklarını açıkça ifade etmelerinin yanında, Fas'ın kalkışma sonrasında kurulan partisi de ismini Adalet ve Kalkınma Partisi olarak koymuştur.

Hangi Türk modeli?

Bu tartışmaların ekseninde okunması gereken ne tip bir siyasal-İslamcılık ve nasıl bir söylemsel çerçevede bu İslamcılığın varolduğudur. Öncelikli olarak AKP'nin söyleminde genel bağlamda siyasal-İslamcılığın reddi söz konusudur; bu siyasal pozisyon daha ziyade muhafazakar-demokrat ya da ılımlı Müslümanlık bağlamında söylemleştirilmiştir (pratikten ayrı olarak). Bunun yanısıra AKP, öncülü olan Refah Partisi'nin dönüşümcü kanadından çıkarak Erbakan'ın gelenekselciliğini eleştirmiştir ve Eylül 2011 Mısır ziyareti sırasında Başbakan Erdoğan'ın Mısırlılar'a, 'laiklikten korkmamaları' telkini İslamcı İhvan hareketi tarafından büyük bir tepki ile karşılanmıştır. Siyasal-İslam'ın katı kurallarının tersine, AKP'nin, bu anlayışı daha pragmatik ve akışkan bir felsefe içerisinde yorumlaması Arap ülkelerinin gözünden kaçmışa benziyor.

Bunun yanı sıra Araplar nezdinde 'AKP modeli'nin en göz alıcı iki unsuru olan ekonomik başarı ve uluslararası prestijini temellerinin siyasal-İslamcı ideolojiden gelmeyen teknokratlar tarafından atıldığı da sıklıkla kaçırılan bir detaydır. Türkiye'nin iktisadi başarısı 2001-2005 stabilizasyon programına, bu programın altyapısı da kendisini 'çok laik' olarak tanımlayan Kemal Derviş'in para politikalarına

bağlı idi. Bu noktada Derviş'in 2001-2002 süresindeki kısa bakanlığı dönemindeki işlerinin 10 yıllık AKP para politikasını etkileyemeyeceğini savunanlar Keynes'in 1936 teorisinin önündeki 40 yıl boyunca global iktisadi belirlediğini de atlamaktadır. Aynı şekilde AKP'nin 'komşularla sıfır sorun' siyasetinin temel 'başarı hikâyeleri' olarak zikredilen Yunanistan, Suriye (2011 öncesine kadar) ve Kuzey Irak bölgesel yönetimi ile birlikte 'yumuşak güç' olarak tanımlanan politika, tamamı ile 1990'lar sonunda oluşturulmuş caydırıcılık ağları üzerine bina edilmiştir. Özellikle AKP'ye atfedilen iki dış siyaset başarısı Yunanistan ve Suriye ile ilgili 'oyun değiştiren' iki olay, yine kendisini 'çok laik' olarak tanımlayan 1997-2002 Dışişleri Bakanı İsmail Cem döneminde gerçekleşmiştir; Cem'in Papandreou ile başlattığı detant hali, sonrasında 2000'lerdeki ilişkileri tanımlamış, yine aynı dönemde, Kasım 1998'de Suriye'deki Hafız Esad yönetimine karşı yapılan işgal tehdidi ise uzun süredir Şam'da bulunan Abdullah Öcalan'ın sınırdışı edilmesine yol açarak hem PKK'nın geçici çöküşünü başlatmış, hem de Suriye'de temelinden bir siyasi dönüşüme önayak olarak Türkiye siyasetini gözden geçirmesine sebep olmuştur.

Arap Baharı'nda Türkiye'nin "hangi etkisi" ve "hangi rolü" sorularının bu bağlamda daha ciddi tartışılması gerekmektedir. Konjonktürel olarak Türk siyasal-İslamcılığının şekil vermeye çalıştığı bölgesel kalkışmalar, 'Osmanlı mirası' veya 'tarihin Türkiye'ye yüklediği sorumluluklar' kavramlarının daha yapı bozucu bir şekilde ele alınarak tadilatının yapılmasını gerektirmektedir.

Öncelikli olarak 'Osmanlı'nın bölgedeki mevcudiyeti' ve 'Osmanlı'nın bölgedeki hatırası' kavramlarının üç unsuru mevcuttur:

1. Bölge halkının korktuğu ve 'erk'in odağı olan Osmanlı valileri,
2. Bu valilerin kontrolü altında Osmanlı'nın negatif gündelik yüzünü oluşturan binlerce yeniçeri ve
3. Bu valilerin, saltanat adına bölgenin halk tarafından sevilmeyen ileri gelen zengin ve güçlü aileleri ile yaptığı geçici ittifaklar...

Dolayısı ile bölgenin 'Osmanlı hafızası' en sevilmeyen üç unsur olan valiler, yeniçeriler (ordu) ve ileri gelenler ekseninde tanımlanmaktadır. Bu üç unsur da bugün Arap ülkelerinin milli

eğitim kitaplarında Türkler'in 'işgalci güç' olarak zikredilip, herhangi bir Balkan ülkesinde olduğu gibi olumsuz tutsaklık dönemleri olarak geçmektedir. Öte yandan erken Cumhuriyet dönemi fikriyatı İran ve Arap ülkelerinde dikkatle izlenmiş, bazı ülkelerde de tekrarlanmaya çalışılmıştır.

SONUÇ

'AKP modeli' ancak hal-i hazırda işleyen ve sistemsel olarak çoktan kurulmuş olan temsili siyasi modellerde geçerli bir örnektir -ki AKP başarısı da paradoksal bir şekilde içinden çıktığı laik-demokratik sistemin eleştirisi üzerine kuruludur. Mevcut Arap Baharı ülkeleri ise 1916 Arap İsyanı sistemine bir anlamıyla 'geleceğe dönüş' yapmış, devlet kuruluş sürecinin tekrardan en başına geri gelmiştir. Bu ülkelerin devrim sonrası siyasi partilerinin bir çoğu AKP'nin aksine, (eksik de olsa) işleyen ve kurulu bir devlet düzeni lüksünün üzerine gelmemiş, hükümet kurmanın dışında devletin ana unsurlarının da tekrardan müzakeresini yapmak zorunda kalmışlardır. Dahası, Arap Baharı sonrasında güçlenen siyasal İslamcı partilerin iktidarı aynı ülkelerde laik muhalefeti de güçlendirmiş, Arap Dünyası Araştırma ve Kalkınma kurumunun başkanı Nadir Said'in Aralık 2012'de yaptığı bir kamuoyu araştırmasında da belirttiği gibi özellikle Arap gençler arasında yüzde 87'lik bir kesimin 'siyasal partiler dini kullanarak seçim çalışması yapmamalıdır' ve yüzde 85'lik bir kesimin de 'camiler siyasal partileri desteklemek için kullanılmamalıdır' inancında olduğu sonucu çıkmıştır.

Tarihin bu dönemecinde Arap Baharı ülkelerinin tam olarak hangi 'Türk modeli'ni ilham kaynağı olarak gördükleri daha detaylı ve partiler üstü bir platformda konuşulmalıdır. Zira barış dönemi kalkınma fikriyatını sembolize eden AKP ile kriz dönemi devlet kurucu ideolojisi olan erken cumhuriyet fikriyatı arasında, Arap Baharı ülkelerinin kriz durumunu en iyi ifade eden ikincisidir. Arap Baharı ülkelerinin her biri, mevcut çıkmazlarından kurtulmak için kendilerine özgü, dış etkilerden arınmış orijinal modeller ortaya koymalıdır. Ancak eğer illa bir 'Türk modeli' tartışması yapılacak ise kriz dönemi/devlet kurucu ve barış dönemi/kalkınma odaklı fikriyatların doğru bir analizinin yapılması, Arap Baharı'nda Türkiye'nin geleceğinin İslamcılık'ta mı yoksa laiklikte mi olduğunu daha net gözler önüne serecektir.